

Маковецька А.О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального права*

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ 1 СТАТТІ ПРОТОКОЛУ № 1
ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І
ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД**

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства[1]. Це положення стосується і Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), яка відіграє суттєву роль у подоланні прогалин українського законодавства.

Термін «Конвенція» означає саму Конвенцію і протоколи до неї, як зазначено у Регламенті Європейського суду з прав людини. На нашу думку, особливої уваги заслуговує 1 стаття Протоколу № 1 до Конвенції. Саме вона закріплює гарантію майнових прав фізичних та юридичних осіб.

Справи про захист ЄСПЛ права власності при конфіскації та націоналізації майна багаточисельні. Їх кількість складає близько 25,5 % від усіх розглянутих ЄСПЛ справ. Частка задоволення скарг даної категорії суттєва - 75%. У силу їх специфіки такі справи у поодиноких випадках завершуються мировою угодою – в 1,7 % випадків[2].

Метою дослідження є аналіз положень нормативно-правових актів національного законодавства та Конвенції у ракурсі відчуження майна (експропріація, конфіскація), а саме природних ресурсів, зокрема земельних ділянок, задля гармонізації та подолання прогалин у кримінальному законодавстві України.

Найбільш ґрунтовно даною проблематикою займались такі провідні вчені, як: Д.С. Азаров, П.П. Андрушко, О.О. Дудоров, А.А. Максуров, В.О. Навроцький, П.Л. Фріс та інші.

Проаналізувавши статтю 1 Протоколу № 1 до Конвенції та рішення ЄСПЛ можемо дійти висновку, що вона закріплює 3 основні, нерозривно пов'язані норми. Перша норма є загальною, у ній проголошується принцип мирного володіння майном, друга норма визначає випадки позбавлення майна та його умови. Третя норма закріплює право держав контролювати використання майна у відповідності з загальними інтересами(державними та громадськими).

Ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції має на меті запобігання свавільного захоплення власності: незаконну експропріацію (реквізицією, конфіскацією) та інших порушень принципу безперешкодного користування майном.

Експропріація (від лат. *Expropriatio* позбавлення власності) – проводиться державою примусове, безоплатне або оплатне вилучення, відчуження майна. Експропріацію з виплатою називають реквізицією, а без виплати – конфіскацією[3].

Як нам відомо, при виникненні певних обставин у державних чи громадських інтересах експропріація є цілком законною та виправданою. Якщо ж експропріація проводиться службовою особою із зловживанням владою та службовим становищем і без урахування принципу пропорційності, дане діяння можемо віднести до кримінально-караних (ст. 364 КК України). Наприклад, незаконне вилучення земельної ділянки у власника, з порушенням його прав, маючи на меті задоволення особистого інтересу. Вилучена ділянка може відноситись до екологічних об'єктів (наприклад заповідник) і у зв'язку з незаконною експропріацією буде порушено не лише право власності, а й завдано шкоду екологічним об'єктам (тваринам, рослинам, занесеним у Червону книгу України і т.п.), якщо дана ділянка буде використовуватися не за призначенням.

Європейський суд з прав людини має безліч рішень, які стосуються порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Серед них особливе місце, на нашу думку, має рішення у справі «Папаміхалопус та інші проти Греції» від 24 червня 1993 року. Після встановлення у державі воєнної диктатури Греція передала до Фонду Воєнно-морських сил велику ділянку землі у Аттиці біля пляжу Агіа Маріна, але виявилось, що частина наданої землі належить 14 заявникам та їх нащадкам і відноситься до категорії сільськогосподарських земель. На відповідній території була незаконно збудована воєнно-морська база та курорт для відпочинку морських офіцерів. Більш того, формальна експропріація земельної ділянки у заявників не була проведена. Заявники не могли користуватися своєю власністю, продати її, подарувати, закласти чи подарити. За рішенням національного суду Греції заявникам повинні були виділити інші земельні ділянки, але цього, з невідомих причин, так і не сталося. За цими обставинами суд одностайно встановив, що мало і має місце порушення статті 1 Протоколу № 1[4].

Аналізуючи вищевикладене рішення, можемо дійти висновку, що ЄСПЛ, користуючись статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції захищає не лише право власності та безперешкодне користування, а й вирішує певні проблеми у екологічній сфері. У даній справі експропріації підлягала земельна ділянка сільськогосподарського призначення, яка була використана не за своїм призначення, а для забудови, що у свою чергу, унеможлиблює її використання за основним призначенням. На таких земельних ділянках існує різноманіття рослинного світу, а процес забудови знищує його, чим наносить шкоду навколишньому природному середовищу, адже рослинність поліпшує клімат, сприяє зростанню врожайності та зміцненню ґрунтового покриву.

Також, викликає інтерес рішення у справі «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» від 23 вересня 1982 року. Спорронг та Атмер є власниками земельної ділянки в Нижньому Нормалме. Уряд видав муніципалітету дозвіл на відчуження, яке розповсюджувалося 164 земельних ділянок, у тому числі і земельних ділянок заявників. Передбачалося побудування трубопроводу та

стоянки для автомобілів. На відповідні ділянки розповсюджувалося положення щодо відчуження та заборона на будівництво. Відповідно до рішення ЄСПЛ заявники не оспарювали законність дозволів на відчуження та заборону будівництва, а зазначали, що відповідними діями порушено їх право на використання та розпорядження власністю. У даному випадку експропріацію не було проведено. Щодо порушення статті 1 Протоколу № 1 думки суддів розбіглися, але більшість вважає, що воно присутнє[5]. У зв'язку з діями, які протирічать міжнародним принципам, користування земельними ділянками було обмеженим. Порушувалися не лише майнові права заявників, а і інші, у тому числі, які стосуються користування природними ресурсами. Можемо дійти висновку, що природні ресурси і взагалі, навколишнє природне середовище, поряд з майновими правами захищаються статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Важливою складовою експропріації виступає конфіскація. Розглядаючи з позиції кримінального права, вона визначається як покарання, яке полягає у примусовому вилученні у власність держави всього або частини майна, що є власністю засудженого[6; ст. 59].

Аналізуючи рішення ЄСПЛ конфіскація переслідує такі цілі: превенції та відшкодування, що поєднується із покаранням правопорушників. Значим є те, що конфіскація повинна бути збалансованою. Це означає, особа не може нести більш широкі негативні наслідки, ніж ті, яких вона могла зазнати на момент вчинення злочину.

У справі «Філіпс проти Сполученого Королівства» від 05 липня 2001 року Філіпс був засуджений до дев'яти років позбавлення волі за причетність до ввезення великої кількості конопляної смоли. На слуханні в Суді Корони, де розглядалася питання конфіскації, суддя застосував норму Закону, яка дає право вважати все майно, яке перебувало протягом 6 років у розпорядженні особи, яку визнано винною у злочині, пов'язаному з контрабандою наркотиків, прибутком від торгівлі наркотиками. Було визначено, що сума незаконних доходів порушника від вищевказаної діяльності становить 91 400 фунтів

стерлінгів. Саме на цю суму і був виданий наказ про конфіскацію майна. Філіпс стверджував, що передбачене припущення стосовно суми конфіскації порушує його право на презумпцію невинуватості. У результаті розгляду справи ЄСПЛ відмовив заявнику та роз'яснив, що припущення щодо суми майна застосовувалося не як засіб визнання заявника винуватим у злочині, а як положення, що надає суду змогу визначити розмір конфіскації.

Таким чином, процедура видачі конфіскаційного наказу була справедливою та законною. Втручання у мирне володіння майном було пропорційним[7].

Даний приклад вказує на збалансоване задоволенні інтересів і держави, і порушника. При відсутності цього балансу, заявник може захистити свої майнові права згідно з 1 статтею Протоколу № 1 до Конвенції.

Невиправдане застосування конфіскації несе негативні наслідки не лише для заявника, а й для навколишнього природного середовища. Відчуженню можуть підлягати будь-які об'єкти (залежно від вчинюваного злочину), у тому числі і земельні ділянки. На відповідних ділянках може існувати ціле різноманіття природних ресурсів, рослинності, тваринного світу та інші об'єкти, за якими добросовісно наглядав заявник. Конфіскація може негативно вплинути на них, шляхом знищення, пошкодження та ін.

Аналізуючи практику ЄСПЛ щодо статті 1 Протоколу № 1, можемо дійти висновку, що поряд із захистом права власності фізичних і юридичних осіб, права безперешкодного користування майном, суд захищає також і права людей, які стосуються природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища.

Література:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

